

Луцюк П. С. - член Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, адвокат, голова Ради адвокатів Рівненської області, кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУДДІВ

У кожній державі, зокрема і в Україні, суспільство приділяє особливу увагу стану судової системи, висуваючи високі вимоги до учасників судового процесу. Це пов'язано з тим, що зазначені особи наділені державою відповідними повноваженнями і від прийнятих ними рішень значною мірою залежить їх доля, функціонування органів державної влади, становище громадян та репутація судової системи в суспільстві. Можливу відповідальність судді під час вирішення судових спорів, кримінальних, господарських, цивільних чи адміністративних

справ слід розглядати через призму гарантій правомірної діяльності судді, оскільки судова влада - це не лише судді та суди.

На нашу думку, складовою цієї системи мають бути також органи досудового слідства й дізнання, прокуратура, пенітенціарні органи, служба судових виконавців або виконавча служба, поліція та інші органи, на які покладено обов'язки з виконання рішень судів, адже будь-яке рішення суду може бути значущим тільки за умов, якщо воно може і повинно бути виконано. Якщо говорити про потенційні можливості відповідальності судді, то окремо слід розглянути функції та повноваження Вищої ради юстиції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. В Україні на сьогодні існують два органи, які мають повноваження притягнути суддю до дисциплінарної відповідальності - це Вища рада юстиції, яка може притягати до відповідальності суддю Верховного суду або вищого спеціалізованого суду, а також Вища кваліфікаційна комісія, на яку поширюється юрисдикція стосовно місцевих і апеляційних судів усіх видів юрисдикції.

Судді як носії владних повноважень є арбітрами з питань права. Для цього вони наділені спеціальним статусом, який випливає з класичної конструкції правового статусу особи і вирізняється особливостями приналежності цих посадових осіб до представників посадових осіб влади. Функція відправлення правосуддя передбачає особливу регламентування праці судді. У зв'язку з особливостями його правового статусу межі реалізації ними суб'єктивних і юридичних обов'язків відрізняються переважно завданнями і функціями, які вони виконують. Правовий статус судді визначається Конституцією України і спеціальними законами про судоустрій і статус суддів, про Вищу раду юстиції, про Конституційний Суд України. Складовими правового статусу судді традиційно вважають його права і обов'язки, гарантії діяльності та можливої службової відповідальності. У теоретичній правовій літературі здатність суб'єкта правопорушення самостійно відповідати за свої протиправні дії та нести юридичну відповідальність визначають через термін деліктоздатність. Зокрема, Ю. О. Денисов розкрив дві суттєві складові цього поняття а) здатність здійснювати правопорушення або бути їх суб'єктом; б) здатність особи відповідати за свої вчинки перед суспільством, оскільки саме вона характеризує ступінь соціальної зрілості індивидуума, коли вона може розуміти соціальні значення своїх дій і керувати ними у своїй поведінці [1, с. 91]. Ще одним елементом ефективності й незалежності судочинства є відповідальність судді та значення рішення для суспільства. Водночас постає питання: що робити, коли під час виконання своїх обов'язків суддя дає привід сумніватися в його професіоналізмі або моральності? Саме для цього і встановлено інститут відповідальності суддів, передусім дисциплінарної. Український законодавець (Закон України «Про судоустрій і статус суддів») визначає, що суддю можна притягнути до дисциплінарної відповідальності за таких підстав:

- 1) умисні або внаслідок недбалості:
 - відмова в доступі до правосуддя (зокрема незаконна відмова в розгляді по суті позовної заяви, апеляційної, касаційної скарги тощо)

або інше істотне порушення норм процесуального права під час здійснення правосуддя, що унеможливило учасниками судового процесу реалізацію наданих їм процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків або призвело до порушення правил щодо юрисдикції або складу суду;

- незазначення в судовому рішенні мотивів прийняття або відхилення аргументів сторін щодо суті спору;

- порушення засад гласності й відкритості судового процесу;
- ігнорування засад рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;

- незабезпечення обвинуваченому права на захист, перешкоджання реалізації прав інших учасників судового процесу;

- порушення правил щодо відводу (самовідводу);

2) безпідставне затягування або невжиття суддею заходів щодо розгляду заяви, скарги чи справи протягом строку, встановленого законом, зволікання з виготовленням вмотивованого судового рішення, несвоєчасне надання суддею копії судового рішення для її внесення до Єдиного державного реєстру судових рішень;

3) допущення суддею поведінки, що ганьбить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема з питань моралі, чесності, невідкупності, відповідності способу життя судді його статусу, дотримання інших норм суддівської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду, прояв неповаги до інших суддів, адвокатів, експертів, свідків чи інших учасників судового процесу;

4) умисне або у зв'язку з очевидною недбалістю допущення суддею, який брав участь в ухваленні судового рішення, порушення прав людини і основоположних свобод;

5) розголошення суддею таємниці, що охороняється законом, у тому числі таємниці нарадчої кімнати, або інформації, що стала відомою судді під час розгляду справи в закритому судовому засіданні;

6) неповідомлення суддею Вищій раді правосуддя та Генерального прокурора про випадок втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя, зокрема про звернення до нього учасників судового процесу чи інших осіб, включаючи осіб, уповноважених на виконання функцій держави, з приводу конкретних справ, що перебувають у провадженні судді, якщо таке звернення відбулося в інший, ніж передбачено процесуальним законодавством, спосіб упродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про такий випадок;

7) неповідомлення або несвоєчасне інформування Ради суддів України про реальний чи потенційний конфлікт інтересів судді (крім випадків, коли конфлікт інтересів урегульовують у порядку, визначеному процесуальним законом);

8) втручання у процес здійснення правосуддя іншими суддями;

9) неподання або несвоєчасне подання для оприлюднення декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в порядку, встановленому законодавством у сфері запобігання корупції;

10) зазначення в декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, завідомо неправдивих відомостей або умисне незазначення відомостей, передбачених законодавством;

11) використання статусу судді з метою незаконного отримання ним або третіми особами матеріальних благ, або іншої вигоди, якщо таке правопорушення не містить складу злочину або кримінального проступку;

12) допущення суддею недобросовісної поведінки, зокрема здійснення суддею або членами його сім'ї витрат, що перевищують доходи такого судді та доходи членів його сім'ї, а також встановлення невідповідності рівня життя судді задекларованим доходам, непідтвердження суддею законності джерела походження майна;

13) ненадання інформації або надання завідомо недостовірної інформації на законну вимогу члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та/або члена Вищої ради правосуддя;

14) непроходження курсу підвищення кваліфікації в Національній школі суддів України відповідно до направлення, визначеного органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів, або непроходження подальшого кваліфікаційного оцінювання для підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді чи непідтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді за результатами цього кваліфікаційного оцінювання;

15) визнання судді винним у вчиненні корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією, у випадках, установлених законом;

16) неподання або несвоєчасне подання декларації родинних зв'язків суддею в порядку, визначеному цим Законом;

17) подання у декларації родинних зв'язків судді завідомо недостовірних (у тому числі неповних) відомостей;

18) неподання або несвоєчасне подання декларації добросовісності суддею в порядку, визначеному цим Законом;

19) декларування завідомо недостовірних (у тому числі неповних) тверджень у декларації добросовісності судді.

Також, відповідно до ч. 2 ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», скасування або зміна судового рішення не передбачає дисциплінарну відповідальність судді, який брав участь у його ухваленні, крім випадків, коли скасоване або змінене рішення ухвалено внаслідок умисного порушення норм права чи неналежного ставлення до службових обов'язків. Адже для виправлення помилок суду нижньої ланки та напрацювання єдиної судової практики створено апеляційну та касаційну інстанції.

Проблемним компонентом можливого застосування дисциплінарного стягнення відносно судді є строк, протягом якого, з моменту вчинення дисциплінарного проступку, до судді може бути застосовано дисциплінарне стягнення.

Дисциплінарним органам сьогодні слід керуватися фактично трьома редакціями Закону України «Про судоустрій і статус суддів»,

зокрема тим, що діяв до 28 березня 2015 року, до 30 вересня 2016 року і нинішнім.

Досить дискусійним є початок та закінчення вказаного строку, пов'язаного з можливим застосуванням такого дисциплінарного стягнення, як звільнення за порушення присяги судді та і взагалі можливість застосування зараз такого стягнення.

Якщо до 28 березня 2016 року для застосування стягнення у вигляді звільнення за порушення присяги судді жодні строки не поширювалися, то із зазначеної дати було встановлено обмеження терміну притягнення судді до відповідальності строком у три роки. З огляду на конституційну вимогу, передбачену ст. 58 Конституції України [2] про дію закону в часі, неоднозначним є підхід про початок перебігу такого строку, за який суддю можна було звільнити за порушення присяги, тим більше, що такого виду дисциплінарного стягнення зараз законодавець не передбачив.

Отже, під час розв'язання практичних проблем застосування чинного законодавства в межах вирішення питань щодо можливої відповідальності суддів слід ураховувати баланс інтересів учасників процесу, суддів і суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Денисов Ю.А. Общая и ответственности социологический и юридический аспекты) : монография / Ю.А. Денисов // - Л., Изд-во ЛГУ, 1983. - 142 с.
2. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141.